

9. Психологія сім'ї : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В.Помиткіна, В.В.Злагодух, Н.С.Хімченко, Н.І.Погорільська. – К. : НАУ, 2011. – 272 с.
10. Розвиток психологічної готовності педагогів до творчої професійної діяльності: [наук.-метод. посіб.] / За наук. ред. Е.О. Помиткіна. – К.: Миколаїв, 2010. – 288 с.
11. Рибалка В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників : Монографія / За ред. Г.О.Балла. – К.: ІПППО АПН України, 1998. – 160 с.
12. Фрейджер Р., Фейдимен Д. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Роберт Фрейджер, Джеймс Фейдимен. – Спб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 704 с.

In this article analyzed the theoretical and practical approaches to the study of psychological readiness of the individual in various aspects of life, highlighted the features and components of psychological preparedness of students to make strategic life decisions.

Keywords: psychological readiness, strategic decisions, life decisions for college students.

Отримано: 4.02.2012 р.

УДК 316. 770. 4

О.І.Проскурняк

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: МЕТА, ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ

Аналізуються поняття комунікативної діяльності, її структурні елементи, визначення мети, завдань і функцій комунікативної діяльності у працях відомих психологів. Визначено три групи завдань комунікативної діяльності. Зазначається, що на реалізацію комунікативних завдань впливають зовнішні та внутрішні умови; цілі та мотиви комунікативної діяльності особистості визначаються суспільними умовами життя, виробничими, навчальними, ігровими відносинами. Доводиться, що через комунікативну діяльність здійснюється задоволення потреб особистості у взаємодії з оточуючими, її само-реалізація.

Ключові слова: комунікативна діяльність, комунікації, особистість, потреби, мотиви, мета, завдання.

Анализируются понятия коммуникативной деятельности, её структурные элементы, определение цели, задач и функций коммуникативной деятельности в работах известных психологов. Определено три группы задач коммуникативной деятельности. Отмечается, что на реализацию коммуникативных задач влияют внешние и внутренние условия, цели и мотивы коммуникативной деятельности личности определяются общественными условиями жизни, производственными, учебными, игровыми отношениями. Доказывается, что через коммуникативную деятельность осуществляется удовлетворение потребностей личности во взаимодействии с окружающими, её самореализация.

Ключевые слова: коммуникативная деятельность, коммуникация, личность, потребности, мотивы, цель, задачи.

Комунікативна діяльність є основою діяльності людини, виникнення міжособистісних та міжгрупових стосунків. Розвиток суспільних відносин супроводжуються поглибленням відносин спілкування і розгалуженням зв'язків людини з людиною, народом з народом, товариства з суспільством, тобто розвитком процесів соціальної комунікації.

Ґрунтуючись на діяльнісному, особистісно-орієнтованому підходах, розумінні поняття комунікативної діяльності аналіз мети, завдань, функцій комунікативної діяльності суб'єктів допоможе створити модель комунікативної діяльності особистості задля подальшої розробки програми її оптимізації у школярів зі зниженим розумовим розвитком.

Проблемі вивчення комунікативної діяльності, спілкування приділяли увагу О. Бодальов, Н. Драгомирецька, О. Леонт'єв, М. Лісіна, О. Корніяка, Р. Немов, Т. Пироженко, С. Рубінштейн та ін.

Метою статті є аналіз мети, завдань і функцій комунікативної діяльності суб'єкта.

Т. Сак зазначає, що структура діяльності представлена такими складовими, як потреба, мотив, мета, умови досягнення мети (тобто єдність мети й умов представляє собою завдання), і співвідноситься з ними – діяльність – дії – операції, описується як мотив, що спонукає людину до окреслення завдання, що реалізується засобом дії, спрямованої на створення або одержання предмета, який задовольняє мотив і потреби. Характер виконання дії, спрямованої на розв'язання завдання, визначається її метою [4, с. 43].

О. Леонт'єв доводить, що цілі не ставляться суб'єктом довільно. Вони даються в об'єктивних умовах [3].

Мета – це те, чого прагне досягнути людина, задля чого вона працює, долаючи труднощі й перешкоди, чого хоче досягти у своїй діяльності. Отже, без мети не може бути свідомої діяльності.

Цілі людської діяльності породжуються суспільним життям, умовами, у яких вона живе, і залежать від ролей, які виконує людина, суспільних доручень, від її розвитку та індивідуальних особливостей. Щодо комунікативних цілей, вони бувають близькі та віддалені. Під близькими цілями комунікативної діяльності розуміємо обмін та передачу інформації, під віддаленою метою комунікативної діяльності розуміємо побудування довгострокових комунікативних зв'язків, комунікативних стосунків. Віддалена мета реалізується в низці ближчих, часткових цілей, які крок за кроком ведуть до реалізації віддаленої мети, яку висувають на далеку перспективу.

Завдання комунікативної діяльності кожної окремої особистості визначаються її мотивацією на комунікацію, комунікативну діяльність. Мотивація, будучи стержнем психології особистості, обумовлює особливості поведінки і діяльності особистості. Стає очевидною неможливість їхнього розгляду без аналізу мотивації. Остання виявляється своєрідним барометром суспільних відносин, змін, що в них відбуваються. Мотивація на комунікативну діяльність є засобом самореалізації, саморозкриття особистості. Отже, мотивація до комунікативної взаємодії з оточуючими детермінує комунікативну діяльність.

Цілі та мотиви комунікативної діяльності особистості визначаються суспільними умовами життя, виробничими, навчальними, ігровими відносинами. Між цілями та мотивами комунікативної діяльності людей існує певний зв'язок. З одного боку, мета й мотиви спонукають кожну людину до комунікативної діяльності, визначають її зміст і способи виконання, а з другого – вони й формуються у процесі комунікативної діяльності, під впливом умов, за яких вона відбувається. У процесі комунікативної діяльності виникають і розвиваються нові потреби та інтереси, ідеали та переконання тощо.

Грунтуючись на аналізі причин виникнення комунікативної взаємодії, окреслимо алгоритм сприймання комунікативних завдань:

1. Актуалізація мотивів комунікативної діяльності.
2. Усвідомлення комунікативного завдання.
3. Співвідношення завдання комунікації з мотивами комунікативної діяльності.
4. Передача завдання комунікації (інформації) партнерові в адекватній для сприйняття формі.

Сприйняття комунікативного завдання потребує від учасників комунікативного процесу певного комунікативного досвіду, оволодіння комунікативно-мовленнєвим репертуаром, уміннями та навичками (кодування та декодування інформації).

Серед основних процесів комунікативної діяльності учені (К. Абульханова-Славська, Б. Паригін О. Леонтъєв та ін.) визначають: комунікативний, що забезпечує обмін інформацією; інтерактивний, як такий, що реалізує взаємодію учасників спілкування; перцептивний, що організує взаємсприйняття, взаємооцінку і рефлексію в спілкуванні. Інші автори І. Зязюн, К. Вазіна, О. Леонтъєв визначають типи комунікативної діяльності: особистісно-орієнтований і соціально-орієнтований. Дані типи комунікативної діяльності, на думку авторів, мають комунікаційні, функціональні, соціально-психологічні і мовні якості.

Разом із зовнішньою характеристикою комунікативної діяльності існує її внутрішня, психологічна характеристика. Як вважає І. Бех, це виявляється в соціальній та індивідуально-особистісній репрезентативності цього процесу. Соціальна репрезентативність комунікативної діяльності означає, що вона може відбуватися лише з конкретного приводу, в конкретній реальній ситуації. Індивідуально-особистісна репрезентативність виявляється в індивідуально-особистісних особливостях тих, хто спілкується. На думку вченого, можна вирізнити наступні структурні компоненти комунікативної діяльності [1, с. 26]:

а) предмет спілкування – це інша людина, партнер по спілкуванню як суб'єкт;

б) потреба в спілкуванні – прагнення людини до пізнання й оцінки інших людей, а через них і з їхньою допомогою – до самопізнання, самооцінки;

в) комунікативні мотиви – це те, заради чого здійснюється спілкування;

г) дії спілкування – це одиниці комунікативної діяльності;

д) завдання спілкування – це та мета, на досягнення якої в конкретній комунікативній ситуації спрямовані різноманітні дії, що здійснюються в процесі спілкування;

е) засоби спілкування – це ті операції, за допомогою яких здійснюються дії спілкування;

ж) продукт спілкування – це результат матеріального і духовного характеру спілкування.

Продуктивність суб'єкт-суб'єктного спілкування, яке спонукає розвиток комунікативної діяльності, на думку О. Бодальова, визначається [2]:

а) усвідомленням мети майбутнього спілкування;

б) достатньою кількістю (і якістю) навчально-методичних матеріалів;

в) знаннями предмета спілкування;

г) попередньою розробкою інструментарію оцінювання результатів дій і процедур спілкування.

Для успішного здійснення комунікативної діяльності потрібні відповідні здібності (як і для будь-якої іншої діяльності), які забезпечують результативність і ефективність цієї діяльності. Такими є комунікативні здібності як уміння особистості доцільно взаємодіяти на своєму рівні вихованості, розвитку, на основі гуманістичних особистісних якостей (товариськості, щирості, такту, емпатії, рефлексії і т.п.) з урахуванням комунікативних можливостей співбесідника.

Для успіху індивідів, їхньої самореалізації необхідна ефективна комунікативна діяльність, ефективні комунікації.

За М. Філоненко, метою комунікації є досягнення взаєморозуміння чи забезпечення взаємодії. З'ясування позиції співрозмовника, досягнення взаєморозуміння, забезпечення взаємодії є глибинною схемою стратегії спілкування.

Існує визначення комунікації у загальних висловлюваннях як процес передання інформації від одної людини (трансмітера) до іншої (тієї, що сприймає) з метою передання певного смислу.

Комунікативну діяльність розглядають, насамперед, як одну з форм взаємодії людей, як інформаційний аспект спілкування. На нашу думку, поняття “комунікативна діяльність” є ширшим, масштабнішим, ніж комунікації або спілкування, тому що комунікативна діяльність – це окремий вид комунікативної діяльності, який вміщує як складові й процес передання та отримання інформації, спілкування, культуру комунікативної взаємодії тощо.

Тому, головною метою комунікативної діяльності є ціле-спрямований процес обміну інформацією при існуванні зворотного зв'язку.

Мета комунікацій може бути різною: повідомляючою, попереджуючою, інформаційною, роз'яснювальною, описовою тощо. В багатьох випадках комунікативна діяльність має одразу декілька цілей. Тобто, в процесі комунікативної діяльності водночас можна розважати, інформувати, роз'яснити, розказувати, попереджати, переконувати, але вихідна мета комунікативної діяльності – це задоволення певних потреб комунікативної взаємодії індивіда або групи людей.

Комунікативна діяльність, як і інші види діяльності, має певні функції. По-перше, вона є формою існування людської сутності та виконує комунікативно-поєднуючу роль серед людей. По – друге, є життєвою потребою людини, має підтверджуюче значення (під-

твердження особистісного “Я” іншим), сприяє самоідентифікації. Вищевизначене доводить, що комунікативна діяльність має ширшу функцію, ніж просте передання інформації. Знання цих інтегральних функцій комунікативної діяльності дає можливість виявити причини порушень комунікативної діяльності і взаємодії особистості.

Значна частина дослідників (Б. Ломов, О. Леонт'єв, М. Лісіна, В. Петровський визначають функції комунікативної діяльності суб'єкта, пов'язуючи їх зі сприйняттям особистостями один одного.

Грунтуючись на розумінні спілкування та комунікативної діяльності відомих психологів (О. Леонт'єв, Б. Паригін, Б. Ломов, В. Петровський, М. Лісіна та ін.), визначають такі функції комунікативної діяльності:

- контактна – встановлення взаємодій, готовності до прийому та передання інформації;
- інформаційного обміну – прийом, передання інформації, обмін думками тощо;
- стимулююча – активізація партнера по комунікативній діяльності, спрямування його на виконання тих або інших дій;
- координаційна – взаємне орієнтування та узгодження дій у сумісній діяльності;
- встановлення стосунків, усвідомлення свого місця в системі ділових, рольових, міжособистісних взаємин;
- впливаюча – змінення поведінки, намірів, рішень, дій, активності партнерів по комунікації;
- емоційна – задоволення або змінення власного емоційного стану та емоційного стану оточуючих.

М.М. Філоненко [5] наводить функції, які у спілкуванні визначив Б.Ф. Ломов:

- інформаційно-комунікативна (обмін інформацією). Охоплює процеси формування, передавання та прийому інформації. Реалізація її має кілька рівнів. На першому здійснюється вирівнювання відмінностей щодо інформованості людей, які вступають у психологічний контакт. Другий рівень передбачає передачу інформації та прийняття рішень (спілкування реалізує цілі інформування, навчання та ін.). Третій рівень пов'язаний із прагненням людини зрозуміти інших (спілкування спрямоване на формування оцінок досягнутих результатів);
- регуляційно-комунікативна (регуляція поведінки, спільної діяльності в процесі взаємодії). Завдяки спілкуванню людина регулює не тільки власну поведінку, а й поведінку інших людей і реагує на їхні дії;

– афективно-комунікативна (регуляція емоційної сфери людини). Вона характеризує емоційну сферу людини, в якій виявляється її ставлення до навколишнього середовища, зокрема соціального.

Виконання завдань комунікативної діяльності задовольняє потреби особистості у спілкуванні з оточуючими, набуття психологічного комфорту, самоствердження, домінування над іншими, маніпулювання, отримання та передавання інформації, усвідомлення себе в оточуючому середовищі, творчої реалізації.

Отже, потреби індивіда групуються в особистісні, соціальні, економічні і творчі, відповідно цим потребам формуються цілі комунікації.

Комунікативна діяльність може здійснюватися вертикально (між адміністрацією і співробітниками, учнями та викладачами, вихователями) та горизонтально (між рівними по рангу (учень-учень, учитель-учитель тощо).

Отже, вступаючи в комунікативну діяльність “горизонтально” або “вертикально”, особистість задовольняє певні власні потреби.

Ґрунтуючись на дослідженнях Р. Дімблбі і Т. Бертина щодо комунікацій, визначимо завдання комунікативної діяльності: інформування інших, пошук інформації (питання), передання думок і ідей, узагальнення, аналіз певних подій, прийняття рішень, формування суспільних думок.

Інша група завдань спрямована на змінення відносин: гармонізація, слухання, зняття напруги (компроміс), загострення стосунків, зміна ставлення до речей, подій, один до одного тощо. Третя група завдань комунікативної діяльності спрямована на задоволення індивідуальних потреб, потреб у співчутті, емпатії, знаходження психологічного комфорту, пошук уваги оточуючих тощо.

Як зазначають Л. Соколова, М. Царев, Т. Хорошавіна, комунікативну діяльність можна розглядати як особливий вид діяльності, яка має свій предмет, мотиви, цілі. Мета грає визначальну роль у комунікативній діяльності, її загальна спрямованість – рішення специфічного комунікативного завдання, що є метою в певних умовах. Визначають зовнішні умови, які не залежать від суб'єкта (оточуюче середовище тощо), та внутрішні (як комплекс суб'єктивних факторів). Умови визначають засіб досягнення комунікативної мети та впливають значною мірою на успішність завдань, зокрема, комунікативних. До зовнішніх умов комунікативної діяльності віднесемо оточуюче середовище, партнерів по комунікативній діяльності. До внутрішніх – прийняття, усвідомлення комунікативного завдання суб'єктом

комунікативної діяльності. На внутрішні умови впливають особливості психофізичного розвитку, інтелекту, сприйняття суб'єкта тощо. Змінення умов, в яких формується мета комунікативної діяльності, певною мірою впливає на процес визначення цілей комунікативно-мовленнєвої взаємодії.

Дослідження існуючих підходів до проблеми спілкування як складової комунікативної діяльності довело, що психологічні категорії “спілкування” та “мета” тісно взаємопов'язані. Постановка мети є однією з функцій комунікативного акту. Комунікативна потреба, що здійснюється у мотиві комунікативно-мовленнєвої діяльності, сприяє визначенню загальної мети висловлювання, яка потім конкретизується в комунікативне завдання під впливом умов спілкування. Визначення загальних і конкретних цілей комунікативної діяльності сприяє виробленню мовленнєвих механізмів, стимулює комунікативну активність.

Ступінь розуміння мети комунікативного процесу, окремого комунікативного завдання пов'язана із загальною задіяністю, “включеністю” суб'єкта в комунікативний процес. Ступінь прийняття і розуміння мети комунікації визначається критичністю суб'єкта, рефлексією, яке, в свою чергу, пов'язано з рівнем інтелектуального розвитку та емоційним станом.

Отже, впливаючи на внутрішні і зовнішні умови комунікативного процесу суб'єктів, можна певною мірою впливати на їх комунікативну діяльність.

Узагальнюючи вищевикладене, дійдемо таких висновків.

1. Під комунікативною метою розуміємо усвідомлення суб'єктом комунікативного завдання, сенсу обміну та отримання інформації.

2. На комунікативну діяльність суб'єктів впливають зовнішні (оточуюче середовище, партнери по комунікаціям) та внутрішні умови (рівень інтелектуального розвитку, особливості сприйняття, характеру, психофізичного розвитку суб'єкта).

3. Визначають близькі та віддалені цілі комунікативної діяльності суб'єктів. Під близькими цілями комунікативної діяльності розуміємо обмін та передачу інформації, під віддаленою метою комунікативної діяльності розуміємо побудування довгострокових комунікативних зв'язків, комунікативних стосунків. Віддалена мета реалізується в низці ближчих, часткових цілей, які крок за кроком ведуть до реалізації віддаленої мети, яку висуювають на далеку перспективу.

4. Мотивація до комунікативної взаємодії з оточуючими детермінує комунікативну діяльність. Завдання комунікативної діяльності кожної окремої особистості визначають її мотивацію на

комунікацію, комунікативну діяльність. Мотивація на комунікативну діяльність є засобом самореалізації, саморозкриття особистості.

5. Мета й мотиви комунікативної діяльності виникають під впливом умов, за яких вона відбувається.

6. У комунікативній діяльності суб'єктів можна визначити три групи завдань: 1) спрямовані на передання та отримання інформації; 2) спрямовані на змінення стосунків; 3) спрямовані на задоволення індивідуальних потреб (співчуття, уваги тощо).

Перспективою подальшого розвитку є створення теоретичної та емпіричної моделей комунікативної діяльності з метою її поглибленого дослідження у розумово відсталих школярів.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. – У 2 кн. – Кн. 2. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Бодалев А. А. Психология общения / А. А. Бодалев. – М. – Воронеж, 1996. – 340 с.
3. Леонтьев А.Н. Проблема деятельности в психологии / А.Н. Леонтьев // Вопросы философии. – 1972. – № 9. – С. 95 – 108.
4. Сак Т. В. Психолого-педагогічні основи управління учбовою діяльністю учнів із затримкою психічного розвитку в школі інтенсивної педагогічної корекції / Т. В. Сак. – К.: Актуальна освіта, 2005. – 246 с.
5. Філоненко М.М. Психологія спілкування. – Електронний ресурс. – Режим доступу: / М.М. Філоненко. – http://libfree.com/112931276-psihologiyapsihologiya_spilkuvannya__filonenko_mm.html

Concepts of communicative activity, its structural elements, definition of the purpose, problems and functions of communicative activity in works of known psychologists are analyzed. It is defined three groups of problems of communicative activity. It is noticed that realization of communicative problems is influenced by external and internal conditions, the purposes and motives of communicative activity of the person are defined by public living conditions, industrial, educational, game relations. It is proved that through communicative activity the satisfaction of requirements of the person in interaction with associates, its self-realization is carried out.

Key words: communicative activity, communication, personality, need, motives, purpose, task.

Отримано: 12.02.2012 р.